



LUND UNIVERSITY

Eskilstunamonumenter i Västergötland

Wienberg, Jes

Published in:
Fornvännen

1998

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (1998). Eskilstunamonumenter i Västergötland. *Fornvännen*, 195-201.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00



FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Eskilstunamonumenter i Västergötland

Wienberg, Jes

Fornvännen 92:3/4, 195-201

http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1997_195

Ingår i: samla.raa.se

Eskilstunamonumenter i Västergötland

Gravmonumenter og rigsdannelse

Tidligt har arkæologer interesseret sig for de dodes grave, for kroppen som et spejl af livets hændelser og vilkår, for gravens udformning med klæder, gaver, kister og mindsten med indskrifter, billeder og figurer. Her findes en lang forskningstradition, og feltet er stadig aktuelt, ikke mindst med en øget interesse for religionsarkæologi, hvor den dodes grav skal afsløre fortidens forestillinger.

Og tidligt har folk i Sverige interesseret sig for »når Sverige blev Sverige«. Hvornår skete det, over kort eller lang tid, og hvorfra udgik initiativet? Skete det før år 1000, omkring 1000 eller mellem 1000 og 1300? Var det Svearne, der erobrede Gøterne, var det omvendt eller noget helt tredje?

Gravene og rigsdannelsen repræsenterer således vel etablerede forskningsfelter med traditioner århundredet tilbage. Nu mødes døden og processen i en afhandling, der behandler resterne af de såkaldte »Eskilstunakister« i Västergötland. Med tanke på traditionerne og den omfattende litteratur er det med både nysgerrighed og skepsis, at jeg som opponenter læser afhandlingen: Kan Eskilstunakisterne kaste nyt lys over rigsdannelsen? Eller omvendt, kan rigsdannelsen kaste lys over kisterne?

Eskilstunakister

I 1912 fandt arkæologen Sune Lindqvist ved udgravningen af klosterkirken i Eskilstuna genanvendte rester af en kristen kiste smykket med dyreornamentik. Kisten i Eskilstuna gav navn til typen. Årene herefter er mange fragmenter og kister blevet påvist, især i Östergötland og Västergötlands slettebygder, videre i Södermanland, Närke, Småland og på Öland. Kisterne er normalt blevet dateret til 1000-årene, og de har undertiden fået nye navne efter de nye fundpladser, f.eks. »Vretamonument«, ligesom de er blevet tillagt skiftende betydninger.

Sune Lindqvist knyttede dem i sin disputats *Den helige Eskils biskopsdöme* (1915) til spredningen af den første mission og så dem som et tegn på en tidlig sogneorganisation (Lindqvist

1915). Sigurd Curman, der publicerede fund fra Vreta kloster, knyttede dem til tidlige kristne kongefamilier (Curman 1932). Erik Lundberg tolkede dem som »stenkilske« ættens metodiske forsøg på at etablere kirkelige centre på kongelig jord (Lundberg 1940). Harald Widéen mente, at gravmonumenterne repræsenterede stormænd, og at der også havde eksisteret monumenter i træ. De bevarede fandtes således i områder med tilgængelig kalksten eller sandsten (Widéen 1955). Nylig har Tom Neill og Stig Lundberg aktualiseret diskussionen i *Fornvännen*. De argumenterer for en ny benævnelse, nemlig »vikingestilsmonumenter«, deres udbredelse kortlægges, og de tidligere tolkninger afvises. I stedet bruges fundpladserne ved vigtige klostre og kirker til en påstand om, at det var stormandsslægter, der markerede deres fromhed, prestige og støtte til kongemagten og kristendommen ved at lade sig begrave ved kongens hovedkirker, og senere også ved egne kirker med lignende monumenter (Neill & Lundberg 1994).

Og nu har så Stig Lundberg i forlængelse af den fælles artikel fremlagt en licentiaafhandling om gravmonumenterne i Västergötland, der her skal granskes kritisk: *Gravmonument i sten från sen vikingatid och äldre medeltid i Västergötland* (Lundberg 1997).

De førromanske gravmonumenter i Västergötland

Lundbergs afhandling er letlæst, velillustreret og konkret. Den er fri for teoretiske armhævninger og trend-filosoffer, hvilket er usædvanligt her i slutningen af århundredet. Dispositionen er undertiden uklar med inkonsekvenser og unødvendige gentagelser. Formaliafejl mangler heller ikke i henvisningerne, men alt dette er bagateller.

Afhandlingen er en stencil på 184 sider med talrige illustrationer. Hovedteksten er opdelt i 7 kapitler (s. 2–81). Herefter følger 5 kapitler omkring og inklusive fundmaterialet (s. 82–151), hvoraf selve kataloget udgør størstedelen (s. 89–140). Dertil kommer »Källor och litteratur«, 4 bilag samt noter.

I det første kapitel, »Inledning«, skitseres et

billede af kilderne til Västergötlands historie i 1000–1100-årene. De førromanske gravmonumentter introduceres som kildegruppe, og et antal spørgsmål formuleres. Metoden med tilhørende problemer beskrives, hvorefter de førromanske gravmonumentters udbredelse i Sverige vises og kommenteres kildekritisk.

I det andet kapitel, »De förromanska gravmonumenterna i Västergötland«, beskrives monumenterne. I alt kendes ca. 70 fragmenter i Västergötland, der kan samles til 53 sten, som stammer fra ca. 20 monumenter ved 8 kirkepladser. Flest sten har Husaby med 23. Hæggesled har 14 og Råda 11 sten. Siden kendes 1 sten fra hvert af de øvrige 5 steder, Gudhem, Norra Härene, Särestad, Varnhem og Västra Gerum. Stenrejserne skulle ifølge afhandlingen være 9 mænd og 1 kvinde, og de gravlagte 9 mænd og 4 kvinder.

I det tredje kapitel, »Dateringar« diskuteres muligheden for at datere såvel rejste runesten som gravmonumentterne. Da monumenterne overvejende er dekoreret i Ringerikestil og Urnesstil, og da de forventes høre sammen med landskabets ældste kirker, dateres de til omkring midten af 1000-tallet.

I det fjerde kapitel, »Stenarnas sociala ursprung«, omtales den tidligere debat omkring gravmonumentternes tolkning. Harald Widéens »materialforklaringsteori« afvises, og istedet knyttes monumenterne til stormænd, lige som runesten og tidlige kirker er blevet knyttet til stormænd og konger de seneste årtier.

I det femte kapitel, »Ett resonemang om de förromanska gravmonumentens ursprung och betydelse«, er udgangspunktet en hypotese af Tom Neill, formuleret i artiklen i *Fornvännen*, nemlig at gravmonumentterne skulle være et udtryk for dominerende magtgruppers reaktioner på en fremvoksende kongemagt. I det relativt omfattende kapitel refereres og diskuteres litteratur omkring rigssamlingen, kristningen og Västergötland. Teksten følger her stort set det syn på udviklingen, som er formuleret det seneste årti af forskere som Thomas Lindkvist, Birgit og Peter Sawyer, og nylig populært sammenfattet i Maja Hagermans bog *Spåren av kungens män* (Hagerman 1996). Det er et

billede, hvor Götalandskaberne og Uppland gradvist integreres fra og med 1000-årene via alliancer og stridigheder mellem ledende slægter.

Gravmonumentterne opfattes her på et første forsigtigt tolkningsniveau som stormandsfamiljers demonstration af magt. På et andet niveau skulle de eventuelt også kunne repræsentere slægter, som viste deres støtte til kongemagten ved at lade sig begrave ved kongelige hovedkirker som Husaby og Vreta, samt senere også ved egne kirker.

I det sjette kapitel, »En diskussion om fyndlokalerna«, diskuteres så de 8 lokaliteter én efter én med deres gravmonumentter, kirker og spor af bebyggelse. Det holdes åbent, om gravmonumentterne alene skulle udtrykke stormænds magt og prestige, om monumenterne skulle kunne opfattes som støtte til et kristent magthierarki, eller om de også var bevidste udtryk for stormænds støtte til en fremvoksende kongemagt.

Endelig sammenfattes de tidligere kapitler i det sidste og syvende kapitel.

Katalogdelen indledes med en redegørelse for dets opbygning og terminologi. I selve kataloget dokumenteres stenfragmenterne omhyggeligt med ord, fotografier og tegninger. Efter kataloget følger et kapitel med synspunkter, der især vurderer, hvor mange og hvilke typer af monumenter, fragmenterne oprindeligt kan have repræsenteret, samt kommenterer runeindskrifterne og muligheden for farvespor. Sten og fragmenter, som er for usikre til at medtages i kataloget, beskrives i et eget kapitel.

Førromanske?

Vort sprog både afslører vore tanker og tilslører fortidens virkelighed. Derfor er det nødvendigt at reflektere kritisk over ordene. Den etablerede kildekritik og den nyere teorikritik er ikke tilstrækkelige. Vi behøver også en sprogkritik eller en sprogets arkæologi, der udforsker oprindelsen og brugen af centrale begreber.

Lundbergs afhandling kan og bør ikke undgå en diskussion om begreber. Jeg har reageret på flere ord – førromanske gravmonumentter, stormænd, magt, samfund og admini-

strativ apparat, men skal her nøjes med at diskutere de to førstnævnte. Førromanske gravmonumenter og stormænd er nemlig helt afgørende i undersøgelsen.

Gravmonumenterne har fået mange skiftende betegnelser, hvor det mest etablerede er »Eskilstunakister«, men Lundberg vælger den brede betegnelse førromanske gravmonumenter for ikke at knytte typen til én fundplads og én gravform. Men videnskaben er fuld af fænomener opkaldt efter pladser, f.eks. erdebøllekultur, vendetid, Kalmarunion, og Lundberg accepterer selv både Ringerikestil og Urnesstil. Ordene fungerer udmærket uanset oprindelsen, da de efterhånden er blevet tillagt et nyt indhold.

Spørgsmålet er imidlertid, om de førromanske gravmonumenter så virkelig var forud for de romanske. Her mener jeg, at monumenterne kunne kaldes »samromanske«, for gravmonumenter med dyreornamentik kan være samtidige med monumenter i romansk stil.

Mine argumenter består af to eksempler, hvor Urnesstil og romansk stil optræder sammen. Det ene er Hørningplanken, et hammerbånd fra en stavkirke i Østjylland, der på udsiden er dekoreret med et ormslyng i Urnesstil, og indersiden er bemalet med romanske bladranker. Planken er dendrokronologisk dateret til 1060–70. Og det andet er det gyldne alter fra Lisbjerg, også i Østjylland, hvor ligeledes dyreornamentik og romanske former optræder sammen. Alteret er dendrokronologisk dateret til ca. 1135. Begge eksempler nævnes i *Signums svenska konsthistoria*, hvor David M. Wilson har skrevet om »Vikingatidens kunst« (1995), men værket mangler i litteraturlisten, selv om det er den mest aktuelle behandling af Eskilstunakisterne (Wilson 1995, s. 202 ff., 217 f.).

Urnesstilen fandtes langt op i 1100-tallet og var delvist samtidig med den romanske stil. Gravmonumenter med dyreornamentik kan altså optræde samtidig med romanske monumenter. En sådan samtidighed mellem dyreornamentikken og det romanske gør det måske vanskelig at opstille en klar kronologi, men rejser til gengæld nye interessante spørgsmål om stilarternes betydning.

Jeg bliver altså ikke overbevist om det førromanske, men Lundberg viser tydeligt, at ikke alle gravmonumenter bestod af sammensatte kister som i Eskilstuna. Begrebet »Eskilstunakister« er således noget snævert. Lad os da kalde dem »Eskilstunamonumenter«, hvilket er et etableret begreb. Da slipper vi for det kronologiske problem, som er knyttet til det førromanske, og skaber ikke yderligere begrebsforvirring.

Store mænd?

Et begreb som ofte forekommer i afhandlingen er »stormän«, lige som »stormannakyrkor«, »stormannafamiljer« og »stormannagård«, men hvem lagde gravmonumenterne og hvem blev begravet? Var det også kvinder?

Ifølge min optælling satte 2 kvinder ud af ialt 13 personer monumenter – ikke én som Lundberg hævder. Det var Gyred (sten nr. 15) og Tora (nr. 30). Og af de 11 gravlagte, hvor kønnet er kendt, var 4 kvinder, nemlig moder Oluv (nr. 18), en moder (nr. 37), hustru Öda (nr. 49) og Kata hustru (nr. 51).

Lundberg har formuleret et forbehold: »Ibland skriver man litet slarvigt att monumenten är resta över stormän. Men utifrån det lilla material vi nu har kvar torde det vara av vikt att påpeka att också kvinnor fick monument resta över sig.« (Lundberg 1997, s. 145 f.) Men hvorfor har da dette »man« også her været »slarvig« og overalt skrevet »stormän« i undersøgelsen og tolkningen?

Jeg finder det inkonsekvent og desværre et typisk eksempel på, at middelalderens mennesker erstattes af mænd. Sproget skjuler her det faktum, at både mænd og kvinder var såvel gravsættere som gravlagte. Begrebet stormand skulle med lethed kunne erstattes af et neutralt ord, f.eks. *aristokrat*, lige som stormandsgård kunne erstattes af *storgård* og stormandskirke af *storgårdskirke*.

Jeg er overrasket over de mange stormænd i denne og andre tekster i en tid med diskussion om ligestilling og genusperspektiv. Min hensigt er ikke at påvinge fortiden en ligestilling, den ikke har kendt, men at undgå de værste projektioner af vore egne forestillinger (Wienberg 1997).

Monumenterne

Registreringen af gravmonumenterne i Västergötland er en vigtig forskningsindsats. Når tolkningen engang er blevet reduceret til historie, vil det velillustrerede katalog stadig være nyttigt. Det samler et gådefuldt, men hidtil dårligt publiceret kildemateriale. Et materiale som er truet, da det ofte blot består af mindre fragmenter, lette at overse og »slarva bort«. For nogle år siden besøgte jeg således Sverkersgården, kryptkirken ved Alvastra. Udenfor lå tilfældigt i græsset en løs sten. Da jeg vendte den rundt, så jeg, at det var et fragment af et Eskilstunamonument. Hvor let kunne det ikke være forsvundet?

Et afgørende spørgsmål ved enhver registrering er så, hvad der skal med, og hvad der skal udelades. Altså, hvor går grænsen mellem de rejste runesten, de førromanske gravmonumenter og de romanske gravsten. Forskellen mellem de førromanske monumenter og de romanske gravsten vises med eksempler, og gruppen af førromanske underinddeles i typer. Men jeg leder forgæves efter en klar definition eller forklaring i afhandlingen.

Så vidt jeg kan dømme af spredte formuleringer, er afgrænsningen af det førromanske formodentlig kronologisk: »Från vikingatid och medeltid finns stora mängder gravmonument i Sverige. En grupp av dessa är utförda enligt den romanska stilsens konstnärliga ideal. Före denna kategori av stenar fanns andra typer av gravmonument, man skulle av denna anledning kunna kalla dem för »förromanska«.« (Lundberg 1997, s. 3.) Og: »De i denna uppsats redovisade monumenten kallas »förromanska gravmonument«, en term som inte bör uppfattas som en stihistorisk uppfinning, utan bara skall ses som en beskrivande beteckning på något som föregår romaniken – förromanskt« (Lundberg 1997, s. 10, jfr. også s. 9, 76).

I litteraturlisten optræder *Gudaträd och västgötska skottkungar – Sveriges byzantinska arv* (Rhodin m. fl. 1994). Heri dateres de såkaldte liljesten eller skudsten til tiden før 1070'erne. Er liljesten med deres romanske udsmykning da også førromanske gravmonument? Nej, dateringen er næppe troværdig,

men problematikken kunne gerne være blevet behandlet.

Med den kronologiske afgrænsning af det førromanske giver dateringen af Hørningplanken og Lisbjergalteret et problem. Igen, det ville være bedre at fastholde betegnelsen Eskilstunamonument, og så definere begrebet stilistisk.

Uklarheden omkring afgrænsningen af materialet kan være anledningen til, at nr. 21 fra Husaby og de runde runemonumenter fra Håggasled, nr. 34–40, er medtaget i kataloget. De falder nemlig ganske langt fra flertallet af Eskilstunamonumenterne.

Dateringen

Eskilstunamonumenterne er af alle forskere med én undtagelse blevet dateret til 1000-tallet. Lundberg fører et længere resonnement og tilslutter sig så Sune Lindqvists oprindelige datering til årtierne omkring 1050 (Lundberg 1997, s. 79, 174 note 88).

Grundlaget for dateringen er først og fremmest udsmykningen i Ringerike- og Urnesstil og så fundkonteksten. Hvad gælder ornamentikken, kunne Urnesstilens fortsættelse op i 1100-årene gerne have været diskuteret. Nylig hørte jeg om en helt ny PhD-afhandling om vikingetidens ornamentik i Norden, en afhandling fra Arkæologisk institut i København af Iben Skibsted. Hun daterer Ringerikestilen til hele 1000-tallet og Urnesstilen til ca. 1050–1100. Da de fleste af monumenterne i Västergötland er i Ringerikestil, er en datering til 1000-årene altså i overensstemmelse med aktuel forskning, men jeg ser intet grundlag for at indsnævre dateringen til omkring 1050.

Gravmonumenterne er genanvendte i romanske stenkirker, hvilket helt rimeligt tolkes således, at monumenterne er ældre end de ældste stenkirker og hører sammen med trækirkerne. Som første daterede stenkirke nævnes Göteve, som skulle være dendrokronologisk dateret til 1090-tallet (Lundberg 1997, s. 31). Men ifølge Ann Catherine Bonnier, ansat ved Sveriges Kyrkor, er tømmeret antagelig genanvendt (Bonnier mundtlig). Træet daterer altså ikke stenkirken. Ældst kendte stenkirker i Västergötland bliver da istedet Kungslena

fra 1118–22 og Götene 1125. Dateringerne er nyligt publiceret af Alf Bråthen i bogen *Dated wood from Gotland and the diocese of Skara* (Bråthen 1995). Atter rykker dateringen lidt op i tid, og iøvrigt fortsatte jo byggeriet af trækirker i Västergötlands mere skovrige periferi op gennem middelalderen.

Jeg er også overbevist om en datering af gravmonumenterne til 1000-tallet, måske endog lidt op i 1100-tallet, men skulle altså ikke vove en indsnævring af perioden. Derudover undrer jeg mig over, hvorfor dateringen er så vigtig. Er det afgørende om monumenterne er fra ca. 1050, hele 1000-tallet eller ca. 1100? For så vidt jeg kan se, udnyttes dateringen ikke i den afsluttende sociale tolkning. Gravmonumenterne anvendes til at tegne en politisk topografi, men monumenterne sættes ikke ind i en konkret historisk situation, hvorfor en mere præcis datering er overflødig.

Stederne

I kapitel 6, »En diskussion om fyndlokalerna«, føres en diskussion om, hvad der netop karakteriserer de lokaliteter, hvor gravmonumenterne er fundet, altså Husaby, Råda, Häggesled, Norra Härene, Västra Gerum, Gudhem, Varnhem og Särestad. Alle er jo pladser for middelalderlige stenkirker. Diskussionen er vigtig, men ikke gennemført helt tilfredsstillende.

Sted for sted kommenteres antallet af monumenter og emner som topografi, stednavn, gravfelt, bebyggelse, besiddelsesforhold, nærhed til kongsgård, bispegård eller »stormannsgård«, kirkens alder, størrelse, byggemateriale og arkitektur med korafslutning, portaler og tårn, kirkens status som hovedkirke eller klosterkirke, forekomsten af runesten og romanske gravsten. Men alt kommer temmeligt tilfældigt i en løbende tekst, der samtidigt diskuterer andet også.

Nu starter gennemgangen direkte med Husaby. I stedet kunne jeg ønske en indledende mere almen diskussion af, hvad der er vigtigt eller relevant at belyse, og som siden kan munde ud i et antal variabler eller kriterier, f.eks. for nærvær af kongemagt eller aristokrati. Dernæst savner jeg en mere systematisk gennemgang, hvor det også bemærkes, når et kri-

terium mangler, og gerne med en sammenfattende oversigt i form af en tabel.

Skiftende kvaliteter fremhæves ved de 8 lokaliteter. Alle besidder noget særligt, men afviger de egentlig fra andre pladser i nærheden, som ikke besidder Eskilstunamonumenter? Her savner jeg et nærstudium af regionen med dens variationer, hvor pladser med og uden gravmonumenter stilles op imod hinanden. Ser vi bort fra Husaby, Gudhem og Varnhem, ligner pladserne jo så mange andre i landskabet. Som pladserne nu præsenteres, er det efter min mening vanskeligt at anvende dem til at styrke afhandlingens tolkning.

Tolkningen

Både den fælles artikel i *Fornvännen* og afhandlingen er i mine øjne tidstypiske i deres tolkninger. De følger tidens mønster, tidens paradigme, hvor stormænd eller eliter strides om magten, hvor centre etableres i bebyggelsen, hvor regioner forenes til riger, og hvor magten eller viljen til magt udtrykkes med opførelsen af monumenter. Det er en opfattelse, som optræder i de sidste årtiers studier af jernalderen og den tidlige middelalder i såvel Sverige, som i Danmark og Norge.

I *Fornvännen*-artiklen tolkes gravmonumenterne som manifestationer af stormandslægter, der symbolsk viste deres fromhed, prestige og støtte til kongemagten og kristendommen ved at lade sig begrave ved kongens hovedkirker, og senere også ved egne kirker med lignende monumenter.

Afhandlingen er mere forsigtig. Artiklens tolkning opdeles i to trin, hvor Lundberg egentlig blot vil hævde det første. Gravmonumenterne opfattes på et første niveau som stormandsfamiljers demonstration af magt, og på et andet niveau skulle de også kunne repræsentere slægter, som viste deres støtte til den fremvoksende kongemagt ved at lade sig begrave ved kongelige hovedkirker og senere også ved egne kirker, men han finder ikke tilstrækkeligt belæg for denne støtte til kongemagten.

Selv er jeg ambivalent. Jeg synes, det er synd, at Lundberg ikke også hævder trin 2 i tolkningen, altså støtten til kongemagten. Den nævnes

jo flere gange som en mulighed, men samtidig kan jeg godt se, at argumenterne eller be-læggene er få og flertydige.

Begge trin bygger på flere usikre antagelser: at gravmonumenterne er ældre end de romanske, at de repræsenterer aristokratiske slægters grave, at gravene også symboliserer magt og prestige, at slægterne er knyttet til kongemagten, at gravmonumenterne har stået ved trækirker, at nogle af disse kirker var kongelige hovedkirker. Alt dette, når dateringen er usikker, når de gravlagtes sociale status er helt ukendt, når monumenternes grave aldrig er blevet påvist, når det er uvist, om der har været monumenter af træ, når koblingen til kongemagten er usikker, når ingen samtidige trækirker er kendte, når begrebet hovedkirke er en løs spekulation.

Vi kan ønske os en udgravet storgård med en tidlig trækirke. På kirkegården skal findes et gravmonument. Monumentet skal have en runeindskrift, der nævner en historisk kendt person, og under monumentet skal ligge en begravelse in situ, der kan undersøges osteologisk. Det er meget at ønske, men skulle ønsket indfries, ville en sådan fundsituation alligevel ikke afklare de teoretiske og kritiske spørgsmål om de mange monumenters forhold til rigsdannelsen. Vore tolkninger må nødvendigvis forblive hypoteser. De kan ikke være andet end foreløbige forklaringer. Vi arbejder med fragmenter og formodninger.

Afhandlingen antyder nogle muligheder for videre forskning. Interessant for en forståelse af overgangen mellem vikingetiden og middelalderen er nemlig ikke kun monumenternes oprindelse, men også deres videre skæbne. Hvor de rejste runesten og de romanske monumenter er relativt velbevarede, er Eskilstunamonumenterne generelt omhuggede og genanvendte. Her antyder Lundberg en bevidst ødelæggelse, men uden at uddybe fænomenet (Lundberg 1997, s. 53 f).

Når det gælder runesten findes en omfattende debat, om deres genbrug i romanske kirker skulle skyldes simpel udnyttelse af nærliggende sten eller være et symbolsk udtryk. Emnet er allersenset diskuteret i Birgitta Johansens arkæologiske afhandling *Ormalur*

(1997). Her kan også henvises til Mats Burströms artikel i *Current Swedish Archaeology 1996* om genbrugen af de gotlandske billedsten (Burström 1996).

Eskilstunamonumenterne er skrøbelige flade sten, lette at bryde i fragmenter, og måske fristende at genanvende, men delingen og bearbejdningen af gavhellerne i f.eks. Husaby, samt placeringen af gravsten under pillerne i Sverkersgårdens kryptkirke, er unægtelig tankevækkende. Genbruget eller ødelæggelsen af monumenterne kan således være en bevidst handling, hvor sejrende slægter ødelagde de besejredes monumenter. Kort sagt, jeg foreslår, at Eskilstunamonumenterne repræsenterer taberne i rigsdannelsen.

Jeg undrer mig også over, om overgangen fra såkaldte førromanske monumenter til romanske kan knyttes ikke blot til en almén stiludvikling, men til den politiske udvikling i Norden. Har stilens forandring fra det norrøne til det europæiske en symbolsk eller politisk betydning? Og hvis enten de rejste runesten og Eskilstunamonumenterne, eller Eskilstunamonumenterne og de romanske gravmonumenter, er samtidige, kan de da repræsentere stridende magtgrupper?

Mellem arkæologi og historie

Afhandlingen behandler et kildemateriale og et problemfelt i skæringspunktet mellem arkæologi og historie. Den er fremlagt i faget historie, men den skulle lige så vel kunne have tilhørt arkæologi eller middelalderarkæologi, eller været karakteriseret som et eksempel på historisk arkæologi. Personligt finder jeg det egentlig uinteressant, hvilket emne afhandlingen tilhører. Problemet og dets løsning må stå i fokus, ikke perspektivet eller metoden, ikke disciplinerne med deres kerner eller grænser, deres indbyrdes hierarki og revirer.

Det tværfaglige er en styrke ved afhandlingen, samtidig med det undertiden bliver en svaghed, fordi tværvidevidenskaben kræver mere, ikke mindst i indsigt i andre discipliners aktuelle forskning.

Jeg har været nysgerrig over forholdet mellem monumenterne og rigsdannelsen i afhandlingen. Har således gravmonumenterne

kastet lys over rigsdannelsen, eller har rigsdannelsen belyst monumenterne? Jeg mener, at det sidstnævnte er tilfældet, altså at vor tids model eller paradigme, når det gælder rigsdannelsen, har inspireret til en ny og endnu noget hypotetisk forståelse af monumenterne. Endnu har monumenterne ikke afgørende kunnet påvirke synet på rigsdannelsen. De uddyber billedet, men forandrer det ikke.

Anledningen kan være den forholdsvis brede dateringsramme og den usikre sociale oprindelse, som, sammen med de sporadiske tekster, hindrer en ny syntese, men det er ikke nødvendigvis forfatterens ansvar, snarere en begrænsning ved kildematerialet.

En metodisk begrænsning kan være valget af Västergötland som undersøgelsesområde. Västergötland er tilstrækkelig stort til at motivere en materialepræsentation, men er for lille til mere selvstændigt at behandle dateringer, social struktur og rigsdannelse. Nu bliver diskussionen hele tiden afhængig af andres iagttagelser udenfor området. En fremtidig afhandling om gravmonumenterne og rigsdannelsen bør inddrage hele materialet – inklusive de gotlandske kister med dyreornamentik, f.eks. Ardrekisten. For hvad har rigsdannelsen at gøre på Gotland i 1000-årene?

Et fremtidigt studium kan også fokusere på netop Västergötland, men bør da inddrage andre former for monumenter, de rejste runesten og de talrige romanske gravmonumenter – og følge traditionen med at sætte stenhuse og sarkofager ned på Kontinentet.

Licentiaafhandlingen fuldfører en første etape i et vigtigt arbejde. Den publicerer et materiale, som både er truet og vanskeligt at overskue. Afhandlingen bidrager aktivt til en fornyet grænseoverskridende diskussion af, hvad jeg fortsat vil kalde Eskilstunamonumenter. Nu kan forfatteren og andre vove sig videre i diskussionen og tolkningen af monumenterne. Grunden er lagt.

Referencer

- Bråthen, A. 1995. *Dated wood from Gotland and the diocese of Skara*. Højbjerg.
- Burström, M. 1996. Other Generations' Interpretation and Use of the Past: the Case of the Picture Stones of Gotland. *Current Swedish Archaeology* Vol. 4, 1996, s. 21–40. Stockholm.
- Curman, S. 1932. Kristna gravmonument från 1000-talet funna i Vreta kloster. *Arkeologiska studier tillägnade H.K.H. Kronprins Gustaf Adolf*. s. 141–151. Stockholm.
- Hagerman, M. 1996. *Spåren av kungens män. Om när Sverige blev ett kristet rike i skiftet mellan vikingatid och medeltid*. Stockholm.
- Johansen, B. 1997. *Ormalur. Aspekter av tillvaro och landskap*. Stockholm Studies in Archaeology 14. Stockholm.
- Lindqvist, S. 1915. *Den helige Eskils biskopsdöme. Några arkeologiska vittnesbörd om den kristna kyrkans första organisation inom mellersta Sverige*. Stockholm.
- Lundberg, E. 1940. *Byggnadskonsten i Sverige under medeltiden, 1000–1400*. Stockholm.
- Lundberg, S. 1997. *Gravmonument i sten från sen vikingatid och äldre medeltid i Västergötland*. Uppsatser från Historiska institutionen i Göteborg nr 7. Göteborg.
- Neill, T. & Lundberg, S. 1994. Förnyad diskussion om »Eskilstunakistorna». *Fornvännen* 89, 1994, s. 145–159. Stockholm.
- Rhodin, L., Lindblom, V. & Klang, K. 1994. *Gudaträd och västgötska skotkungar – Sveriges bysantinska arv*. Göteborg.
- Widéen, H. 1955. *Västsvenska vikingatidsstudier. Arkeologiska källor till Vänerområdets kulturhistoria under yngre järnålder och äldsta medeltid*. Skrifter utgivna av Göteborgs arkeologiska museum nr 2. Göteborg.
- Wienberg, J. 1997. Stormænd, stormandskirker og stormandsgårde? *META, Medeltidsarkeologisk tidskrift* 1997 nr 4. Lund. (i tryk)
- Wilson, D. M. 1995. Vikingatidens konst. *Signums svenska konsthistoria* 2. Lund.

Artiklen sammenfatter hovedlinjerne i fakultetsoppositionen af Stig Lundbergs licentiaafhandling i historie ved Göteborgs Universitet juni 1997. Tak til Inge Dam for sprograsskning.

Jes Wienberg

Arkeologiska institutionen
Sandgatan 1, 223 50 Lund